

Суденко Ю. А. – доктор філософії, викладач кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7188-5342>

Булінг як різновид насилля в закладах освіти

*Здоров'я та безпека – те, що в державній політиці та й в системі освіти має вагоме значення. На тлі зниження народжуваності в умовах воєнного стану відбувається погіршення якості здоров'я дітей, збільшується рівень соціальної дезадаптації та різних варіантів девіантної поведінки дітей. Саме тому дитяча неконтрольована жорстокість стосовно однолітків (булінг) є темою, актуальність якої поступово зростає в суспільстві. Існує безліч факторів булінгу в освітньому просторі: сім'я, яка опинилася в складних життєвих обставинах, негативне оточення дитини, високе (або низьке) матеріальне становище, уседозволеність, безкарність, агресивний вплив засобів масової інформації тощо. Практично в кожному закладі освіти, незалежно від форми власності та розташування, є принаймні один клас, у якому наявні факти глузувань і відкритих знущань. Головна проблема в тому, що в групі ризику може опинитися практично будь-хто. **Актуальність.** Булінг – одна з найпоширеніших негативних проблем у сучасних закладах освіти, яка створює психологічну напруженість в освітньому середовищі. Наявність булінгу призводить до зниження успішності, підвищення рівня агресії, формування насильницької поведінки, емоційні та невротичні проблеми. Часто жертви булінгу зазнають не лише психологічних, а й фізичних травм, що значно послаблює їхнє становище в колективі та спричиняє посилення тиску з боку агресора. Це форма жорстокого поводження, коли фізично чи психічно сильний індивід групи отримує задоволення, завдаючи болю або насміхаючись, домагаючись покірності та поступок, заволодіваючи майном слабшого. Жертви булінгу схильні відчувати сором і невпевненість, але вважають за краще не повідомляти про знущання та приниження. **Мета статті** полягає в комплексному дослідженні булінгу як загрози безпечному освітньому середовищу та вихованню повноцінного молодого покоління України. **Завданням статті** є характеристика ознак булінгу, аналіз його видів, визначення причин й умов його виникнення. **Методологія.** Діалектичний метод становить основу дослідження, адже сприяє виявленню особливостей розвитку булінгу в освітньому просторі. За допомогою системно-структурного методу розглянуто основні складові булінгу. Зазначені методи використано в комплексі, що забезпечило достовірність результатів наукового пошуку.*

Ключові слова: булінг; цькування; насильство; діти; неповнолітні; освітнє середовище.

Вступ

Проблема булінгу в дитячому середовищі з кожним днем стає дедалі актуальнішою. Однією з основних передумов виникнення насильства в освітньому просторі є неповага до особистості дитини. Система взаємовідносин в освітньому середовищі є невід'ємною частиною соціальної ситуації розвитку, що визначає зміст і динаміку всіх основних особистісних досягнень дитини, визначає напрям зовнішніх впливів й умов зростання внутрішньої сутності особистості. Ці перетворення трансформуються через переживання й емоційний досвід дитини. Модальність її переживань безпосередньо залежить від взаємин як з однолітками, так і з дорослими [1].

Дослідження, проведені в країнах Східної Європи та Центральної Азії, а також в Україні, доводять, що від 20–60 % учнів стикаються з насильством в освітніх закладах. Проте переважно факти насильства не реєструють і вони часто лишаються непоміченими. Водночас запобігання насильству та дискримінації в закладах освіти є найважливішим завданням органів управління освітою, освітніх установ, педагогів, учнів і їхніх батьків, а також інших органів та установ державної влади, громадських організацій.

Насильство та дискримінація негативно позначаються на соціально-психологічному кліматі, відвідуваності й успішності закладу освіти. Таким чином, особи, які зазнали насильства, позбавлені можливості повною мірою реалізувати своє право на освіту. Також гендерні стереотипи часто є причиною окремих насильницьких дій, булінгу та дискримінації.

Виклад основного матеріалу

У Європі, США та Скандинавії булінг – актуальна проблема, яку розв'язують на найвищому теоретичному й емпіричному рівнях. Перша опублікована робота, присвячена цькуванню, належить К. Дьюксу (1905), але прийнято вважати, що початок систематичного наукового дослідження проблем булінгу було покладено скандинавськими вченими, серед яких: Д. Олвеус, А. Пікас, Е. Роланд, П. П. Хайнеманн. На початку 1990-х років булінг почали вивчати такі британські дослідники, як Д. А. Лейн, Е. Мунте, В. Т. Ортон, Д. П. Таттум [1, с. 169–173; 2].

У перекладі з англійської мови булінг (bullying, від bully – хуліган, забіяка, задира, грубіян, гвалтівник) – цькування, залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим

підкорити його. Поняття «булінг» розглядається від вузького – відеозйомка бійки до масштабного – насильство взагалі. У скандинавських й англomовних країнах використовують такі терміни, як «утиск», «дискримінація», «мобінг» (переважно групові форми утиску дитини), «булінг» [3].

Раніше це питання вивчали переважно на контингенті хлопчиків, оскільки склалася думка, що представники чоловічої статі агресивніші за жінок. Проте останнім часом ситуація суттєво змінюється: дівчатка дедалі частіше демонструють агресивні форми поведінки. Цей процес можна пояснити змінами в суспільстві, початком маскулінізації дівчаток. За даними західних дослідників, кожні чотири місяці хоча б один раз один із чотирьох дітей у початковій школі й один із десяти – у середній, піддається знущанням з боку однолітків. Через дещо іншу організацію шкільного навчання пік цькування в наших освітніх закладах, на думку багатьох дослідників і практиків, припадає на середню школу. Наразі вчені акцентують на повсюдному зростанні рівня тривожності серед дітей, а також збільшенні кількості дитячих самогубств.

Попри особливу значущість проблеми булінгу, у вітчизняній науці та практиці її розроблення починають займатися лише на початку 2000-х років.

Так, американський дослідник Д. Олвеус виокремлює два типи жертв: 1) ті, які не можуть приховати слабкості (фізично слабкі, невпевнені, емоційні, тривожні діти, а також ті, які надають перевагу товариству вчителів, а не однолітків); 2) діти, які мимоволі провокують негативне ставлення до себе. До другої категорії належать особи, які неадекватно (надто бурхливо) реагують на провокації (так, що їхня поведінка спричиняє глузування глядачів), неприємні в спілкуванні діти через погані звички (наприклад, неохайність), а також діти, що викликають активну ворожість з боку дорослих [4, с. 84–93; 5].

У суспільстві діти не вміють використовувати комунікативні прийоми, нездатні обстоювати власну думку соціально прийнятним способом, дедалі частіше виявляють жорстокість стосовно однолітків, приниження, глузування, бійки, плітки, нав'язування прізвиськ. Усе це спричиняє особистісну деструкцію, депресивні стани і навіть спроби самогубства.

Сьогодні можна стверджувати, що деструктивна поведінка пов'язана з власною психологічною нестабільністю: переважно підґрунтям жорстокої поведінки дітей і підлітків є власний травматичний досвід, який впливає на закріплення специфічних особливостей особистості.

У першому десятиріччі XXI ст. в засобах масової інформації, у наукових дослідженнях, а також у суспільній свідомості простежується негативна динаміка соціального розвитку дітей.

Зростання деструктивної поведінки підлітків потребує конструктивного втручання з боку суспільства [6, с. 7–11].

Цькування в закладах освіти – це вид інституційного насильства. Фізична, психічна, духовна, соціально організована дія на дитину знижує її моральний, психічний (тобто моральний, комунікативний) і життєвий статус (зокрема правовий, соціальний), завдаючи їй фізичних, душевних і духовних страждань [7].

Недосконалість методологічної бази досліджень і практичних розробок призвела до неоднозначного трактування терміна «булінг». Деякі вважають, що булінг – це навмисне заподіяння шкоди навколишнім. Шкода може виявлятися у формі фізичного впливу, наприклад, заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або насильницького залучення до споживання психоактивних речовин, або у формі психологічного/психічного впливу, наприклад, загроз, образ. Прихильниками цього підходу є Д. Лейн та Т. Р. Хелд [1, с. 169–173].

Деякі дослідники вважають, що булінг – це особливий тип деструктивної взаємодії, що виявляється у формі фізичної чи психологічної шкоди іншій людині.

На нашу думку, булінг у закладах освіти полягає різних діях кривдника стосовно жертви, але всі вони спрямовані на приниження шляхом емоційного, фізичного, економічного або сексуального насильства й агресії. Розглянемо зміст кожного з перелічених видів насильства.

Емоційне насильство спричиняє в жертви емоційне напруження, приниження, зниження її самооцінки. Вирізняють такі види емоційного насильства:

– глузування, присвоєння прізвиськ, з якими постійно звертаються до однієї людини, тим самим ображаючи її; нескінченні зауваження; необ'єктивні оцінки; висміювання; приниження в присутності інших дітей тощо. Цей вид булінгу переважно спрямований на тих жертв, які мають помітні відмінності у зовнішності, акцент чи особливості голосу, високу чи низьку академічну успішність. Образи можуть бути у формі натяків з приводу передбачуваної статевої орієнтації учня. Також дуже поширеною формою словесного булінгу є використання анонімних телефонів дзвінків, жертвами яких можуть бути як учні, так і вчителі;

– відторгнення, ізоляція, відмова від спілкування з жертвою. Ініціатором використання цього методу зазвичай є хуліган. Жертву навмисно ізолює, виганяє чи ігнорує частина класу, чи весь клас. Ця ситуація може супроводжуватися поширенням записок, нашіптуванням образ, які можуть бути почуті жертвою, або принизливими написами на дошці чи в громадських місцях, з дитиною відмовляються грати, займатися, не

хочуть з нею сидіти за однією партою, не запрошують на дні народження [7].

Під фізичним насильством мають на увазі застосування фізичної сили стосовно учня, співучня, унаслідок чого можливе нанесення фізичної травми. До фізичного насильства належать побиття, завдання ударів, ляпаси, потиличники, псування майна, унаслідок чого можуть бути пошкоджені, вкрадені або заховані одяг, підручники або інші особисті речі жертви тощо. У крайніх випадках може застосовуватися зброя, наприклад, ножі. Така поведінка переважає серед хлопчиків [7]. Зазвичай фізичне та емоційне насильство супроводжують одне одного. Насмішки та знущання можуть бути тривалими, спричиняючи в жертви травмуючі переживання.

Сексуальне насильство – використання дитини (хлопчика чи дівчинки) дорослим чи іншою дитиною задля задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди. До сексуального розбещення належать залучення дитини до проституції, порнобізнес, оголення перед дитиною статевих органів і сідниць, підглядання за нею, коли вона цього не підозрює (під час роздягання, відправлення природних потреб тощо) [7].

Економічне насильство передбачає використання грошей з метою контролювання іншої особи. У цьому випадку від жертви вимагають гроші та застосовують погрози в разі, якщо він/вона не віддає їх негайно. Можуть також вимагатися сніданки, талони або гроші на обід. Жертву також можуть змушувати красти майно. Таку тактику використовують виключно для покладання провини на жертву.

Так, Д. Олвеус [3] припускав, що булінг – це вид поведінки, за якого завдається шкода психічному та фізичному здоров'ю.

Найбільш уразливим періодом для булінгу є підлітковий вік – період величезного підйому життя підлітка, період вищих синтезів, які відбуваються в особистості. Підліткова криза нерідко супроводжується бунтом, негативізмом щодо правил з боку дорослого. Неможливість проявити агресію стосовно дорослого може спричинити проектування агресивної поведінки на однолітка, який переважно є фізично слабшим.

Часто жертви булінгу мовчать про те, що з них знущаються, а розпізнати це негативне явище можна за поведінкою та настроєм дитини. Жертва здебільшого відчуває свою беззахисність і пригніченість перед кривдником, ці відчуття спинають почуття постійної небезпеки, страху перед усім і вся, невпевненості і, як наслідок, втрату поваги до себе та віри у власні сили. Інакше кажучи, дитина-жертва стає справді беззахисною перед нападами хуліганів. У край жорстокий булінг може спонукати жертву до зведення рахунків із життям. З огляду на зазначене рідним і друзям слід

проділяти значну увагу навіть невеликим змінам в поведінці дитини.

Булінг є деструктивним способом реалізації природної потреби в підлітковому співтоваристві у формуванні всередині класу групової структури, заснованої на домінуванні. Він виникає внаслідок бажання булера (кривдника) підвищити свій соціальний статус серед однокласників. Через це прагнення виникає соціальна ієрархія, під час якої кожен обирає роль відповідно до психологічних характеристик (кривдник, жертва) [8, с. 12–16].

Стан тривоги та паніки, почуття страху й занепокоєння – усе це психологічні явища, характерні для нашого звичного життя. Вони можуть бути різними за інтенсивністю, тривалістю, структурою: від легкого короточасного зачепкоєння – до паралізуючого жаху, складаючи різноманітну гаму переживань, що супроводжують різні життєві події, наприклад, хвороби, конфлікти, неприємні та несподівані події.

Ситуація булінгу можлива за наявності певних індивідуально-особистісних особливостей. Так, булерам (кривдникам) притаманні висока агресивність, позитивне ставлення до будь-якого виду агресивного патерну, отримання задоволення від домінування над іншими, самовпевненість, позитивне співвідношення. Агресори менш депресивні, тривожні, самотні, ніж однолітки. Вони добре розпізнають емоційний стан навколишніх і навіть мають звичку маніпулювання іншими дітьми [9].

Агресивний стан булера в разі позитивного підкріплення соціуму може спричинити закріплення в поведінці таких компонентів, як низька успішність, участь в бійках, крадіжки, вандалізм, зберігання зброї, вживання психоактивних речовин [7].

Для жертв цькування в закладах освіти характерні такі ознаки, як соціальна відчуженість, замкнутість, тривожність, вони схильні до дистимії, мають низьку самооцінку, знижену мотивацію до навчальної діяльності, мають проблеми у взаєминах із соціумом. У жертв булінгу можуть спостерігатися психосоматичні симптоми, такі як порушення сну, апетиту, слабкість.

Дослідники зазначають, що у віктимізованій особі немає ставлення до будь-якого виду насильства. У ситуації булінгу віктимними найчастіше є підлітки із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, розладами аутистичного спектра, діабетом, епілепсією, діти з порушенням ваги та хронічними захворюваннями, що особливо впливають на зовнішність. Також з фізичною та вербальною агресією стикаються підлітки, які не визначилися зі своєю сексуальністю та сприймаються іншими як «надто фемінні» або «надто маскулінні», або презентують себе як сексуальні меншини [10; 11].

Участь у процесі булінгу психотравматично позначається на особистості підлітка, що може спричинити спроби самогубства, депресивні стани,

тривожність, а також профіль антисоціальної особистості.

Таким чином, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури доведено, що вивчення булінгу має ґрунтуватися не лише на з'ясуванні мотивів, цілей, ступеня й змісту суб'єктивного контролю. Вагомого значення набуває й дослідження психологічних особливостей учасників булінгу в освітньому просторі. Такий підхід сприятиме розробленню програм психологічної допомоги підліткам – учасникам процесу булінгу.

Варто зазначити, що булінг виявляється через різні форми фізичних і (або) психічних утисків, яких зазнають діти від інших дітей. Для одних – це систематичні глузування над особливостями зовнішнього вигляду чи особистості жертви. Для інших – псування їхніх особистих речей, заштовхування під парту, здирство. Для третіх – відверті знущання, що принижують почуття людської гідності, наприклад, спроба змусити публічно просити вибачення, стоячи на колінах перед тим, хто принижує.

Булінг – це використання переваг у силі, щоб заподіяти фізичну, емоційну чи інтелектуальну шкоду, це безперервно відновлювана небажана поведінка, переважно заснована на необґрунтованій критиці, причіпках, заборонах, ізоляції. Жертву булінгу виокремлюють, звертаються до неї інакше, підвищують на неї голос, знущаються, надмірно контролюють, атакований отримує усні та письмові попередження тощо. На роботі це може виявлятися сфабрикованими чи спотвореними звинуваченнями у низькій результативності. Таким чином, булінг – це своєрідна тиранія.

Тиранія містить три ключові компоненти:

- використання переваг сили;
- заподіяння шкоди;
- події проти волі.

Мета булінгу – приховати неповноцінність.

Булінг не має нічого спільного з управлінням: хороший керуючий керує, поганий – цькує. Тому будь-хто, хто обирає цькування як метод, демонструє власну неповноцінність, і та сила, з якою людина труїть іншого, визначає ступінь неповноцінності тирана.

Булер переносить своє почуття неповноцінності на інших з метою:

а) уникнути зіткнення з власним почуттям неповноцінності та необхідністю щось із цим робити;

б) уникнути відповідальності за свою поведінку;

в) зменшити власний страх усвідомлення, що вони є слабкими, неповноцінними та часто некомпетентними особистостями.

Діти, набуваючи ролі правопорушників, звикають до безкарності та найчастіше до своїх однолітків виявляють девіантну поведінку (бійки, крадіжки, вандалізм, зберігання зброї, безпідставні

пропуски занять в закладах освіти, споживання психоактивних речовин). Підлітки, які зазнають булінгу, часто страждають від тривоги, у них спостерігають симптоми депресії, вони перебувають у стані апатії, часто скаржаться на головний біль й енурез. Жертви цькування демонструють зниження навчальної успішності, у них формується переконання, що довкілля є небезпечним для них, виникає почуття безпорадності. Провокуючі жертви – це ті діти, що поводяться агресивно й одночасно піддаються агресії з боку інших дітей, демонструють найвищий ризик за суїцидами та іншою аутоагресивною поведінкою. Свідки булінгу відчувають почуття страху, у них формується почуття власної безпорадності. Ніким не припинена ситуація булінгу спричиняє зниження рівня емпатії, а також сприяє прийняттю позиції «мовчазної більшості» [12, с. 26–33].

Так, освітній простір – чільне місце активності та соціалізації, привілейоване місце передачі знань, інтелектуального й емоційного розширення світогляду учня. У нашому глобалізованому, дедалі більш конкурентному суспільстві часу, який батьки можуть приділяти своїм дітям, усе менше й менше, що ще більше збільшує відповідальність освітньої організації за освіту та розвиток учня. Стає важливим пристосуватися до цього простору, роблячи його сприятливим місцем, підвищуючи обізнаність усіх, хто бере участь в освітньому контексті. Нині із цією проблемою стикаються всі освітні організації, оскільки відносини в ситуаціях булінгу нерівноважні й асиметричні. На одній стороні перебуває агресор, що має досить виражену фізичну та/або психологічну силу та владу. На іншому боці – жертва, яка не має такої сили й влади. Водночас для врівноваження відносин жертва потребує підтримки та допомоги близьких.

У контексті зазначеної проблеми важливо те, що в умовах діяльності сучасних закладів освіти відсутня систематична робота щодо запобігання та припинення цькування. Основні способи роботи здійснили епізодами цькування – це індивідуальна робота з тими, хто опинився в ролі агресора й жертви, та робота зі спільнотою класу. Основними стратегіями діяльності в цьому напрямі є підвищення толерантності й навичок саморегуляції агресорів, розвиток соціальної компетентності дітей, які стали об'єктом булінгу, посилення атмосфери взаємодопомоги та підтримки, взаємної довіри в учнівському середовищі.

Наукова новизна

Вияви насильства в освітній установі відображають проблеми, що існують у ній. У закладах, де випадки насильства відбуваються часто, несприятлива соціально-психологічна атмосфера спричиняє поширення та закріплення насильства. Нездатність

чи небажання освітньої установи впоратися з виявами насильства призводить до конфліктів з батьками та їхнього відчуження від освітньої установи. Батьки припиняють відвідувати батьківські збори, брати участь у житті освітнього закладу, переводять постраждалого учня чи кривдника до іншої освітньої установи. Численні негативні наслідки насильства в освітній установі для всіх залучених сторін потребують ретельно спланованих і рішучих заходів щодо його подолання, ефективного запобігання та реагування, а також внутрішньосистемної і міжвідомчої взаємодії. Підґрунтям такої взаємодії є національна законодавча та нормативна база, а також відносини та механізми спільної роботи, що склалися на практиці.

Висновки

Отже, булінг зрештою призводить до розчарування, деморалізації, демотивації, невдоволення та відчуження. Він є підґрунтям дискримінації, упереджень, зловживань, переслідувань, конфліктів і насильства, це одна з найважливіших соціальних проблем наших днів.

Булінг – це повторювані акти різних видів насильства та знущань, описаних вище, з боку однієї особи або групи осіб щодо індивіда, який не

може себе захистити. Булінг не відбувається, коли два учні з однаковими фізичними можливостями часто сперечаються або борються, коли підбурювання відбувається в дружній чи ігровій формах. Він завжди має на меті зацькувати жертву, викликати в неї страх, деморалізувати, принизити, підкорити. З булінгом з боку колег чи керівництва можуть зіткнутися працівники освітнього закладу. Найчастіше булінг – це свідомо заплановане фізичне та (або) психологічне насильство, тривале за часом, припинення якого потребує втручання третіх осіб – директора, педагогів, інших працівників, батьків, а іноді й представників правоохоронних органів.

Таким чином, на підставі вивчених джерел, можна дійти висновку, що проблема булінгу є актуальною, і чимало авторів надають вагомого значення цьому феномену.

Однак слід зауважити, що попри те, що булінг досить поширений в сучасному суспільстві, ця проблема все ж таки є мало вивченою. З одного боку, вітчизняні та зарубіжні автори висвітлюють проблему шкільного цькування у своїх роботах й описують різні підходи до усвідомлення цього явища, а з іншого – феномен булінгу не досліджено достатньо, що потребує більшого практичного вивчення.

REFERENCES

- [1] Sydoruk, I. (2015). Bulinh yak aktualna sotsialno-pedahohichna problema [Bullying as an actual socio-pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*, 1, 169-173 [in Ukrainian].
- [2] Education Act. Website "Government of Ontario". Retrieved from <https://www.ontario.ca/laws/statute/90e02/v12>.
- [3] Bulinh yak sotsialno-pedahohichna problema ta shliakhy yii vyrishennia [Bullying as a socio-pedagogical problem and ways to solve in]. (n.d.). *kipt.sumdu.edu.ua*. Retrieved from <http://kipt.sumdu.edu.ua/en/k2-listing/item/188> [in Ukrainian].
- [4] Korol, A. (2009). Prychyny ta naslidky yavyscha bulinhu [Causes and consequences of the phenomenon of bullying]. *Vidnovne pravosuddia v Ukraini, Restorative justice in Ukraine*, 1-2(13), 84-93 [in Ukrainian].
- [5] Alberta's new anti-bullying law could punish kids who don't report incidents. Yahoo! Website "News". Retrieved from <https://ca.news.yahoo.com/blogs/dailybrew/alberta-anti-bullying-law-could-punish-kids-don-202355455.html>.
- [6] Bulinh v ukrainskykh shkolakh: doslidzh. UNICEF [Bullying in Ukrainian schools: research by UNICEF Ukraine]. (2017). *Dyktor shkoly, School Director*, 1/2, 7-11 [in Ukrainian].
- [7] Sudova praktyka shchodo bulinhu: vidminnosti vid inshykh sytuatsii [Jurisprudence on bullying: differences from other situations]. (n.d.). *pravo.minjust.gov.ua*. Retrieved from <https://pravo.minjust.gov.ua/ua/articles/1419-sudova-praktika-shhodobulingu-vidminnosti-vid-inshih-situacij> [in Ukrainian].
- [8] Alekseienko, T.F. (2012). Yavyscha mobinhu ta bulinhu v stosunkakh hrupy i osobystosti [The phenomena of mobbing and bullying in the relationship between a group and an individual]. *Shliakh osvity, The way of education*, 2, 12-16 [in Ukrainian].
- [9] Volynets, L., Doroshok, T., & Yevsiukova, M. (et al.). (2005). *Systema zakhystu ditei vid zhorstokoho povodzhennia [The system of protecting children from abuse]*. K. Levchenko, I. Trubavina (Eds.). Kyiv: Derzhotsossluzhba [in Ukrainian].
- [10] Lubenets, I. (2017). Nasylstvo sered uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: kryminolohichna kharakterystyka ta zakhody zapobihannia [Violence among students of general educational institutions: criminological characteristics and prevention measures]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- [11] The 2021 Florida Statutes. Website "The Florida Legislature". Retrieved from http://www.leg.state.fl.us/Statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&Serch_String=&URL=1000-1099/1006/Sections/1006.147.html.
- [12] Dzhuska, A., & Dzhuskyi, V. (2019). Bulinh - porushennia prava dytyny na povahu do yii hidnosti [Bullying - violation of the child's right to respect for his dignity]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.Vernadskoho, Scientific notes of V. Vernadsky Tavri National University*, 30(69), 2, 26-33. DOI: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.3/07> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 169–173. (Серія «Педагогічні науки»).
- [2] Education Act. *Government of Ontario* : [website]. URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90e02/v12>.
- [3] Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення. URL: <http://kipt.sumdu.edu.ua/en/k2-listing/item/188>.
- [4] Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. № 1–2 (13). С. 84–93.
- [5] Alberta's new anti-bullying law could punish kids who don't report incidents. *Yahoo! News* : [website]. URL: <https://ca.news.yahoo.com/blogs/dailybrew/alberta-anti-bullying-law-could-punish-kids-don-202355455.html>.
- [6] Булінг в українських школах : дослідж. UNICEF Ukraine. *Директор школи*. 2017. № 1/2. С. 7–11.
- [7] Судова практика щодо булінгу: відмінності від інших ситуацій. URL: <https://pravo.minjust.gov.ua/ua/articles/1419-sudova-praktika-shhodobulingu-vidminnosti-vid-inshih-situacij>.
- [8] Алексеєнко Т. Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості. *Шлях освіти*. 2012. № 2. С. 12–16.
- [9] Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. / [Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін.] ; за ред. К. Левченко, І. Трубавіна. Київ : Держсоцслужба, 2005. 395 с.
- [10] Лубенець І. Насильство серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів: кримінологічна характеристика та заходи запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 266 с.
- [11] The 2021 Florida Statutes. *The Florida Legislature* : [website]. URL: http://www.leg.state.fl.us/Statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&Serch_String=&URL=1000-1099/1006/Sections/1006.147.html
- [12] Джуська А., Джуський В. Булінг – порушення права дитини на повагу до її гідності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). № 2. С. 26–33. (Серія «Юридичні науки»). DOI: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.3/07>.

Стаття надійшла до редколегії 05.10.2022

Sudenko Yu. – Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Police Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7188-5342>

Bullying as a Type of Violence in Educational Institutions

*Health and safety is at the forefront of public policy and the education system. Against the background of a decrease in the birth rate in the conditions of war, the quality of children's health deteriorates, the level of social maladjustment and various variants of children's deviant behavior increases. Sometimes, children's uncontrolled cruelty towards peers (bullying) is a topic whose relevance is gradually increasing in society. There are many factors of bullying in the educational space: a family that finds itself in difficult life circumstances, a child's negative environment, high (or low) financial status, permissiveness, impunity, aggressive influence of mass media. Practically in every educational institution, regardless of ownership and location, there is at least one class where mockery and open bullying are observed. The main problem is that almost anyone can be at risk. **Topicality.** Bullying is one of the most common negative problems in modern educational institutions, which creates psychological tension in the educational environment. The presence of bullying in educational institutions leads to a decrease in academic performance, an increase in the level of aggression, the formation of violent behavior, and emotional and neurotic problems. Often, victims of bullying suffer not only psychological, but also physical injuries, which greatly strengthens their position in the team and, as a result, generates even greater pressure from the aggressor. It is a form of abuse in which a physically or mentally strong individual in a group takes pleasure in inflicting pain or mockery, demanding submission and concessions, and taking possession of the property of the weaker. Victims of bullying tend to feel shame and self-doubt, but prefer not to report bullying and humiliation. The **purpose** of the article is to comprehensively investigate bullying as a threat to a safe educational environment and to the education of a full-fledged young generation of Ukraine to investigate the concept of bullying; the task is to identify its signs, analyze the types of bullying; determine the causes and conditions of its occurrence. **Methodology.** The dialectical method forms the basis of the research and found its manifestation in identifying the peculiarities of the development of bullying in the educational space. Using the system-structural method, the main components of bullying were considered. The specified methods were used in a complex, which ensured the reliability of the results of scientific research.*

Keywords: bowling; baiting; violence; children; minors; educational environment.